

KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW

Sabetayist Ermişler

Yazar: Matt Goldish

Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011, 256 sayfa

Meltem YILDIRIM*

Matt Goldish'in orijinal ismi "The Sabbatean Prophets" olan eseri Kırmızı Kedi Yayınevi'nden "Sabetayist Ermişler" ismiyle Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Yazar hakkında bilgi vermek gerekirse, Goldish, Ohio State Üniversitesi'nde tarih profesörü olarak çalışmakta, Melton Yahudi Araştırmaları Merkezi'nin de yönetiminde bulunmaktadır. Ayrıca Goldish'in Yahudi tarihi hakkında birçok çalışması ve makaleleri bulunmaktadır.

Geçmişten günümüze Yahudi mistisizmi, Sabetay Sevi ve Sabetaycılık ile ilgili birçok eser yazılmıştır. Bu eserler arasında en fazla dikkat çeken, Kabala'yı akademik alanda çalışılan ve bilimsel metotlarla incelenen bir konu haline getiren Gershom Scholem'in çalışmasıdır. Scholem'in Sabetay Sevi-Mistik Mesih isimli eseri bu konuda çalışan bilim insanları için başlıca kaynak olmuştur. Kitabının sunuş bölümünde Goldish de Scholem'den etkilenerek Sabetay Sevi'yi araştırmaya başladığını belirtmiştir. Yazar, diğer tüm hareketler gibi Sabetayizm'in de sosyolojik, antropolojik ve politik yaklaşımlarla irdelendiğini açıklamıştır. Onun üzerinde durduğu önemli eleştirilerinden biri, Sevi'nin 1665-1666 yıllarındaki hareketinin asıl hikayesinin yeni ve daha geniş bir tarihi perspektiften anlatılmamış olmasıdır. Diğer eleştirisi ise eserlerde Scholem'e yöneltilmiş eleştirilere yer verilmemesidir. Yazara göre Scholem,

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE Felsefe ve Din Bilimleri
meltem.yil@yandex.com, ORCID: 0000-0002-9713-1220

Atf /Cite as: Yıldırım, M. (2019). Kitap Tanıtımı: Sabetayist Ermişler. Dini Araştırmalar, 22(56): 511-514, DOI: 10.15745/da.634884

Sabetayizm'i Yahudi mistisizminin tarihini merkeze koyan bir anlayışla ele almıştır.

Goldish *The Sabbatean Prophets* (Sabetayist Ermişler) isimli çalışmasının amacını, on yedinci yüzyıl düşünce hayatının Yahudi, Hıristiyan ve İslam dünyasında Sabetayizm'in doğuşu ve Prophet (Ermişlik) kavramı üzerinde oynadığı rolü sunmak olarak açıklamıştır. Yine Goldish'e göre on yedinci yüzyıl dünyasındaki Yahudi fikirlerinin yeri, Yahudiliğin ve Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hakim kültürün bir parçası olarak Sabetayist ermişlik olgusunun incelenmesi ile daha iyi anlaşılacaktır. Yazar bu açıdan konuya tarihi bir perspektiften baktığının altını çizmiştir. Onun cevap beklediği sorulardan biri Sabetay Sevi'nin bu kadar geniş bir kabul görmesinin sebebidir. Bu nedenle Goldish, antik çağlardan itibaren Mesihlik iddiasında bulunan birçok kişi başarılı olamamışken, Sabetay Sevi'nin başarısının nedenlerini araştırmaya çalışmıştır. Yazara göre bu başarının ardındaki en temel etkenler, Sevi'nin propagandasında Mesihlik kehanetinin merkezi bir rol oynaması ve on yedinci yüzyılın, modern ermişliğe oldukça otorite tanıyan etkisidir.

Sabetayist Ermişler isimli eserin birinci bölümü Erken Modern Bağlamda Mesihlik Kehaneti'dir. Goldish'in bu bölümde üzerinde durduğu nokta erken modern dönemde Mesihlik ve kehanet olgularının iç içe geçerek geniş kitlelere ulaşmış olmasıdır. Özellikle Sabetayistler ile Dervişler arasındaki benzerliklere dikkat çeken yazar, Yahudilerin Mesihlik kavramının Hıristiyanları ve Müslümanları etkilediği gibi onlardan da etkilendiğini vurgulamıştır. Yazarın üzerinde durduğu bir diğer önemli konu ise soyut anlamda Mesihlik kehanetiyle bilimin bazı ortak hedefleri paylaştığıdır. O, on altı ve on yedinci yüzyıllarda bilimin bugün tam zıttı olarak görülen –astroloji-astronomi, simya-kimya örneklerinde olduğu gibi- yaklaşımlardan evrildiğini anlatmıştır.

Eserin ikinci bölümü Yahudi Geleneğinde Mesihlik ve Kehanet'tir. Yazarın bu bölümde dikkat çektiği husus erken modern dönemde Mesihlik kehanetlerinin artmasıdır. Bu artışın nedeni ona göre, Yahudilerin 1492 yılındaki İspanya sürgünü ve 1497 yılında Portekiz'de din değiştirmeye mecbur edilmeleridir. Bunun dışında Goldish, converso fenomeni ve kabalanın Sabetay Sevi'nin zamanındaki Yahudi Mesihlik düşüncesinin şekillenmesindeki etkilerini vurgulamıştır. Ona göre bu faktörler Hıristiyan ve Müslüman ülkelerdeki Yahudilerin tarihi konumuyla diyalektik bir ilişki içindedir. Bunun dışında yazar, erken dönem Yahudi Mesihliğinin, Yahudilerin geçmişi çok eskilere uzanan Mesih beklentisi ile artzamanlı olarak bağlantılı olduğunu belirtmiştir.

Ona göre Sabeyatizm'in başarısının bir başka dayanağı da Gazzeli Nathan gibi diğer Sabeyatist ermişlerin ikna edici çalışmalarıdır.

Eserin üçüncü bölümü Gazzeli Nathan ve Sabeyatist Ermişliğinin Kökleri'dir. Goldish, Gazzeli Nathan'ın yaşadığı dönemde herhangi bir şeyin fayda sağlama veya gerçek olma boyutunu belirlemede kullanılan en önemli kriterlerden birinin antik çağlarla olan ilgisi olduğunu belirtmiştir. Yani antik çağlarda yaşayanların dünyanın sırlarını kendilerinden sonra gelenlerden daha iyi bildiğine inanılmaktadır. Goldish'in aktardığına göre yeni bir bilgi parçası ortaya koyan herkes, o bilginin antik dünyadaki orijinal kaynağını bulmak zorundadır. Yine yazara göre Gazzeli Nathan'ın Sabeyatizm'i başarıya ulaştırmasının nedeni onun antik bilgelik ve Yahudilikteki kullanımını konusunda yetkin bir kişi olmasıdır.

Eserin dördüncü bölümü Mistik Görüden Vahiy Patlamasına'dır. Yazar, bu bölümde yakın çevresi dışında kalan çevreden Sabeyat Sevi'nin Mesih olacağını kabul etmiş kişileri incelemiştir. O, ilk olarak Sabeyat Sevi'nin üçüncü eşi Sara hakkında bilgi vermiştir. Burada Sara ile ilgili aktarılanlar arasında en önemli iki noktadan birisi onun Hıristiyanlar tarafından yetiştirilmiş bir Yahudi olması, diğeri ise hem Havva'ya hem de Meryem'e benzetilmesidir. Yazar Sara ile ilgili benzetmelerde Havva ve Meryem'e yüklenen imajların Sara'ya yüklendiğini, onun kimi zaman kutsal bakire kimi zaman da fahişe olarak görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca bir diğer önemli husus da astrolojik düşüncenin Sabeyatist teoloji üzerindeki etkisidir. Goldish, Sabeyatizm'in en önemli teoloğu olarak görülen Cardoso'nun kehanetlerinde başta Ay'ı temel alan astronomik alametlerin dışında, Sabeyat Sevi'nin de isminin İbranicede Satürn anlamına geldiğini ve Sevi ile Satürn arasında bağlantıya inanıldığını belirtmiştir. Bunun dışında Goldish vahiy konusunda bedene başka varlıkların girmesi sonucu beden istilası deneyimiyle gerçekleştiğini anlatmıştır. Yazar geçmişten günümüze dünyanın dört bir yanındaki çeşitli kültürlerde benzer semptomlarla gerçekleşen trans hali ve beden istilası gibi olayların sıklığına dikkat çekmiştir. O, o dönemde beden istilası semptomlarının sadece vahiysele değil, şeytani olarak da görüldüğünü ve cadılık ile ilgili suçlamaların olduğunu belirtmiştir. Goldish vahiy olaylarını anlayabilmek için farklı teorilerden de bahsetmiştir. Bunlardan en önemlisi Psikolog Jean-Michel Oughourlian'ın 'evrensel mimesis' olarak adlandırdığı teoridir. Oughourlian'a göre insan doğasının en temel ve önemli parçası mimesis yani taklit olgusudur. Bu açıdan insanı insan yapan, öz benliğini yaratan sadece mimesistir ve yalnızca davranışlar değil, arzular da taklitsel olarak gelişir. Goldish, Oughourlian'ın ana-

lizlerinden yola çıkarak adorcism örneğini incelemiştir. Ona göre exorcismin tam tersi olarak adorcism yani kişinin, bedensiz bir varlığı kendi bedenine girmesi için davet etmesi olgusu da bir mimesistir. Goldish Oughourlian'ın evrensel mimesis analizlerini Sabetayistler arasında yaşanan vahiy olaylarına da uygulamanın mümkün olduğunu belirtmiştir.

Eserin beşinci bölümü Muhalifler ve Gözlemciler'dir. Goldish, Sabetayizm'in en etkili olduğu dönemde birçok kişi Sabetayizm'e katılırken, harekete karşı çıkanlar olduğunu belirtmiştir. Onun üzerinde çokça durduğu muhaliflerden biri Hamburglu Haham Jacob Sasportas'tır. Ona göre Mesih'in gelmesi için bir ermişe ihtiyaç yoktur ve bu vahiy olayları ya bir epilepsi vakası ya da kötücül bir ruhun yarattığı etkidir.

Eserin son bölümü ise Sabetay Sevi'nin Müslüman Olmasından Sonra Vahiy Olayları'dır. Goldish bu bölümde 1666 yılında Sabetay Sevi'nin Müslüman oluşundan sonra Sabetayistlerin vahiy olaylarında bir artış olduğunu belirtmiştir. Sabetayist hareketin kabala çalışma ve uygulamaları üzerine olumsuz etkisi olduğunu savunan birçok yazarın aksine, o, Sabetay Sevi'nin Müslümanlığından sonra kabalaya yönelik ilginin arttığına dair kanıtlar bulunduğunu açıklamıştır.